

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi

ISSN: 1304-5482

Oryantalizm - Sömürgecilik İlişkisi:
Batılı Fatihlerin Kılıcından
Alaaddin'in Lambasına Uzanan
"Aşk"ın Bitmeyen Kanlı Serüveni
Hakan MERTCAN

Gelenek Üzerine
Bir Okuma Denemesi
"Geçmişle Gelecek Arasında Gelenek"
Sıtkı KARADENİZ

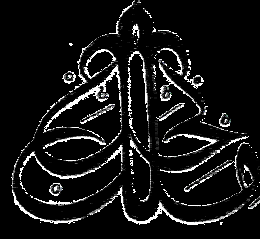
Dini Çoğulculuk
Hangi Açıdan Mümkündür?
Latif TOKAT

Antropolojik Bir Kategori
Olarak Dinin İnşası
Talal ASAD

Hollywood Filmlerindeki
Apokaliptik Temalar:
Sinema, Popüler Kültür ve Din
Muhammed Veysel BİLİCİ

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

Milel ve Nihal Geleneğinden

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi

ISSN: 1304-5482

Cilt/Volume: 4 Sayı/Number: 2
Mayıs – Ağustos/May – August 2007

Milel ve Nihal Geleneğinden

Karâfi ve Reddiyesi “Kitâbu’l Ecvibeti’l Fâhira ‘Ani’l-Es’ileti’l-Fâcira

Haz.& Çev.: **Süleyman TURAN***

Bilindiği üzere İslam, son din olduğu iddiasına rağmen “dinde zorlama yoktur” ayetinde ifadesini bulduğu üzere insanları istedikleri dini seçme ve seçtikleri dinin gereklerine göre yaşama noktasında özgür bırakmıştır. Kur’an’ı Kerim’in genel din politikasını yansıtan bu müsamaha ruhu, gerek Hz Peygamber gerekse onun örnekliğini takip eden Müslümanlar tarafından sonraki devirlerde de sürdürülmüştür. Bu bağlamda Müslümanlar, diğer din mensuplarına nazaran Hıristiyanlarla daha iyi ilişkiler içerisinde olmuşlardır. İslam’ın Hıristiyan camiaya yönelik bu toleranslı muamelesinden istifade eden Hıristiyan yazarlar, Kur’an’ı Kerim’in Hıristiyanlığa yönelttiği teolojik eleştirilere cevap mahiyetinde kendi öğretilerini savunucu apolojiler yazmışlardır. Bu Apolojilere karşılık Müslüman alimler ise, hem İslam’ın üstünlüğünü hem de Hıristiyan inançlarının ve iddialarının yanlışlığını ortaya koyan reddiyeler kaleme almışlardır. Ali b. Rabban et-Taberî’nin *Kitabu’r-*

* Araş. Gör. O.M.Ü., SBE, Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

Redd ale'n-Nasârâ, Yakup b. İshak el-Kindî'nin *er-Reddu ale'n-Nasârâ*, İbn Hazm'ın *Kitâbu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihâl* ve Gazali'nin *er-Reddü'l-Cemîl* isimli eserleri reddiye geleneğinin önemli eserlerinden bir kaçıdır.

Mısır'da doğan ve özellikle Fıkıh alanında yazdığı eserleriyle tanınan Karâfî'nin *Ecvibetü'l Fâhira 'Ani'l-Es'ileti'l-Fâcira*¹ isimli eseri de reddiye türünün önemli örneklerinden biridir. Asıl adı Ahmed bin İdris bin Abdurrahman Ebu'l Abbas, lakabı ise Şihâbu'd-Din olan Karâfî'nin bizzat kendisinin bildirdiğine göre 626 (1229)² yılında dünyaya gelmiştir. Berberi kabilelerinden biri olan Sinhace'ye nisbetle es-Sinhâci, Mısır'da bir bölge olan Behnesâ'ya nisbetle el-Behnesî ve yine ailesinin Mısırdaki yerleştiği bölgenin ismine nispetle ise el-Karâfî olarak meşhur olmuştur. Bir diğer rivayete göre ise Karâfî nisbesi Kahire'de İmam Şafii'nin kabrinin şu anda bulunduğu yere komşu olan Karâfe'ye nispetle kendisine verilmiştir. İlim tahsil etmek için çıktığı yolculuk esnasında Karâfe'ye uğradığı ifade edilen Şihabu'd-Din'in, burada ilim tahsil ederken bir gün derse geç kaldığı ve öğrencilerin isimlerini kaydeden kâtibin onun ismini hatırlayamaması üzerine onu el-Karâfî olarak kaydettiği belirtilir. İddiaya göre bu olaydan sonra Şihâbu'd-Din "Karâfî" nisbesiyle tanınır olmuştur.³

Doğduğu köyde Kur'an'ı ezberleyen ve on-on bir yaşlarında iken ilim tahsili için Kahire'ye giden Karâfî, burada Sâhibiye Medresesi'nde öğrenim görmüştür. İzzeddin bin Abdusselam, eş-Şeyh Şerîf el-Kerekî, Kadı Şemseddin bin Abdul'l-Vahid, Zekiyu'd-Din bin Abdu'l-Azim el-Munzurî, Şemseddin Hüsrevşâhî, Ebi Abdillah el-Bâkûrî, öğrenim gördüğü önemli hocalarından bazılarıdır.⁴ Maliki fıkının önde gelen isimlerinden biri olan Karâfî, dört mezhebe ilişkin öğretimin yapıldığı Salihyye Medresesinde 1270 yılından

¹ Bu çalışmada Karâfî'nin *Kitâbu'l Ecvibeti'l Fâhira 'Ani'l-Es'ileti'l-Fâcira* isimli eserinin tahkiki Bekir Zeki Avaz tarafından yapılan Kahire 1987 baskısı esas alınmıştır.

² H. Yunus Apaydın, "Karâfî, Şehâbeddin", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2001, c. XXIV, s. 394.

³ Karâfî, *Kitâbu'l Ecvibeti'l Fâhira*, s. 41.

⁴ Karâfî, *Kitâbu'l Ecvibeti'l Fâhira*, s. 42; Apaydın, "Karâfî, Şehâbeddin", s. 394-395.

itibaren ölümüne (684/1285) kadar müderrislik yapmış ve pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencileri arasında Ebu Abdullah Muhammed bin İbrahim el-Bekkûrî, Şehâbeddin el-Merdâî, Ebu Hafs Taceddin Ömer bin Ali el-Fâkihânî, Ebu Hayyân el-Endelüsî ve Abdülkâfi bin Ali es-Sübki gibi zikre değer isimler yer almaktadır.

Başta Fıkıh ve Fıkıh Usulü olmak üzere birçok alanda derinleşen ve bu nedenle döneminin en önemli birkaç âlimi arasında zikredilen Karâfi'nin eserlerinden⁵ bazıları şunlardır:

Akâid

- el-İntikâd fi'l-itikâd
- Şerhu'l-Erbain fi usûli'd-dîn

Fıkıh

- el- İsti'nâ fi ahkâmi'l-istisnâ
- el-Ümniyye fi idrâki'n-niyye
- el-Beyân fi ta'lik'il-eymân
- Şerhu'l-cellâb
- el-Yevâkit fi 'ilmi'l-mevâkit

Fıkıh Usulü

- Tenkîhu'l-fusul fi ilmu'l-usul
- el-İkdu'l-manzûm fi'l-husûs ve'l-umûm fi'l-usul
- Şerhu tenkihi'l-fusûl
- el-İhkâm fi temyîzi'l-fetâvâ 'ani'l-ahkâm
- el-Furûk

Mezhepler ve Dinler Tarihi

- el-İstibsâr fi medâriki'l-ebsâr
- Edilletü'l vahdaniyye fi'r-reddi ale'n-nasrâniyye
- el-Ecvibetü'l-fâhire ani'l-esileti'l-fâcira

Karâfi'nin Dinler Tarihi alanında şöhret bulan eseri, *el-Ecvibetü'l-Fâhire an'il-Esileti'l-Fâcira*'dir. Farklı nüshaları bulunan bu kitabın ilk baskısında müellifin ismi geçmez. Besmeleden sonra "Şeyh, alim, allame, üstat Şihabuddin Ahmed bin İdris Karâfi şöyle dedi" şeklinde başlayan ve 205 sayfa olduğu ifade edilen bu baskı,

⁵ Karâfi'nin eserleri ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Karâfi, *Kitâbu'l Ecvibeti'l Fâhira*, s. 42-44; Apaydın, "Karâfi, Şehâbeddin", s. 399-401.

Hicri 179 yılına tarihlendirilir. Eserin bir diğer baskısı Daru'l Kütüp tarafından yapılmış olup, bu baskı ise 176 sayfadır.⁶ Bunların dışında eser, Abdurrahman Bâçecîzâde'nin *el-Fârik beyne'l-mahlûk ve'l-hâlik* adlı eseri (Kahire 1904) ile İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Hidâyetü'l-Hâyâra'*sının (Beyrut 1986; Kahire 1986,II. baskı 1987, nşr. Bekir Zekî Avaz) kenarında basılmıştır. Ayrıca Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi'nde Nâci Muhammed Dâvud tarafından doktora tezi olarak incelenip neşre hazırlanmıştır.⁷

Karâfi, daha ziyade Hıristiyanların kendi lehlerinde kullandıkları Kur'an ayetlerini ele alarak aslında bu ayetlerin onların anlayışlarına paralel hiçbir mana taşımadığını ortaya koymak⁸ üzere kaleme aldığı reddiyesinde Hıristiyan ve Yahudilerin yanlış anlayışlarını dört bölüm altında ele almaya çalışmıştır:

- Hıristiyanlar ve Yahudilerin şüphelerine verilen cevaplar
- Hıristiyanların (risalelerinde) Müslümanlara sorduğu sorulara verilen cevaplar
- Hıristiyanlar ve Yahudilere yöneltilen sorular
- Hz Muhammed'in Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Kitaplarında müjdelenmesi

Bir yandan Hıristiyanları doğru yola getirmek, öte yandan da Müslümanlara dinlerinin faziletlerini öğretmek amacıyla, halkın anlayacağı bir üslûp tarzı ile yazılan bu apolojik eser, bir yönüyle İslam'ın müdafaa esaslarını dile getirirken diğer yönüyle Hıristiyan teolojisinin tenkitini yapmaktadır. Karâfi'nin konuları ele alırken ortaya koyduğu yaklaşım onun Kitabı Mukaddes hakkındaki bilgisinin yeterli olduğunu göstermektedir. Hatta bazen Kitabı Mukaddes'ten alıntı yaparken metinlerin İbranice biçimlerini de tırnak içinde vermesi onun İbranice bildiğine bile işaret olarak algılanabilir. Hıristiyanlığa yönelik eleştirilerde İslamî düşüncenin

⁶ Karâfi, *Kitâbu'l Ecvîbeti'l Fâhira*, s. 10.

⁷ Apaydın, "Karâfi, Şehâbeddin", s. 399.

⁸ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 63.

hakim olması, eserde görülen bir diğer önemli nokta olarak zikredilebilir.⁹

Kitâbu'l Ecvibeti'l Fâhira 'Ani'l-Es'ileti'l-Fâcira

I. Bölüm: Hıristiyanlar ve Yahudilerin Şüphelerine Verilen Cevaplar¹⁰

Şüphe: [Hıristiyanlar, şu iddiada bulunurlar:] Muhammet (AS), bize gönderilmemiştir. Bu yüzden ona tabi olmamız gerekmez. Biz, Kur'an'daki "Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik" (Yusuf 2), "Her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik" (İbrahim 4), "Ümmilere içlerinden bir peygamber gönderen O'dur" (Cum'a 2), "Senden önce kendilerine uyarıcı gelmeyen bir kavmi uyarman için" (Kasas 46), "Şehirlerin anası (olan Mekke'de) ve onun çevresinde bulunanları uyarman için" (Şûrâ 7), "Ataları uyarılmamış bir toplumu uyarman için" (Yâsin 6), "Önce en yakın akrabayı uyar" (Şuarâ 214) ifadelerine dayanarak Muhammed'in bize gönderilmediğini savunuyoruz. Biz ancak bizim dilimizle gelene tabi oluruz. Allah, Tevrat ve İncil'i bize bizim dilimizle göndermiştir.¹¹

Cevap: Bu şüpheyeye verilecek cevabın birkaç yönü bulunmaktadır.

1) Allah'ın peygamberlerini kendi kavimlerinin diliyle göndermesinin hikmeti, halklarının onları daha iyi anlamaları içindir. Yani uyuşma, aykırılık, uyarıların izahı ve ortaya atılan şüphelere verilen cevaplar ve gösterilen katî delillerden bütün maksatların daha iyi anlaşılması içindir. İlk etapta risâletin amacı, beyan ve irşattır. Beyan ve irşat aynı dil [muhatapın dili] ile yapılırsa maksat hasıl

⁹ Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, s. 64-65.

¹⁰ Hıristiyanlar ve Yahudilerin Kur'an ayetlerini delil olarak kullanarak ortaya attıkları şüpheler ve bu şüphelere verilen cevapların yer aldığı bu bölüm, kitabın 51-176. sayfaları arasında yer almaktadır. Biz, bu bölümde zikredilen şüphelerden bir kısmının çevirisiyle yetindik. Çevirisini yaptığımız bölümlerin kitapta kaçınıcı şüphe olduğu ve hangi sayfalar arasında yer aldığını dipnotlarda gösterdik. Tüm dipnotlar metne tarafımızdan ilave edilmiştir.

Not: Metnin çevirisinde yardımına başvurduğum Öğr. Gör. Dr. Osman Şahin'e teşekkürü bir borç bilirim.

¹¹ [Şüphe 1, ss. 68-76]

olur. Ancak peygamberlerden bir kısmı açıklamanın faydasından ümit kesilince savaşla emrolunmuşlardır. Peygamberin nübüvveti kavmi arasında yerleşince elbette başkalarına da örnek olur. Kavmi içinden peygamberi yakından tanıyan, içli dışlı olan, özel durumunu bilen ve aleyhine yöneltilen eleştirilen iç yüzüne vakıf olan insanlar kavmi dışındakilerden daha çoktur. Onlar ona teslim olup kabul ediyorlarsa başkalarının da teslim olup onu kabul etmesi gerekir. Peygamberin kavminin içinden ve kavminin diliyle gönderilmesinin hikmeti budur. Yoksa maksat, risâletiyle başka bir kavme gitmek değildir.

Allah Teala'nın "Her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik" sözü ile [Hıristiyanları algıladığı] "biz her peygamberi sadece kavmi için gönderdik" ifadesi arasındaki fark, ikinci ifadenin risaleti peygamberin kavmi ile sınırlandırmasıdır. Birinci ifade de sınırlandırma (tahsis) yoktur. Bununla birlikte "Biz her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik" ifadesi ile "Biz her peygamberi kendi kavminin hidayetiyle mükellef kıldık" ifadesi arasında ise fark yoktur. Nitekim ikinci ifade, peygamberin başka toplulukların hidayetiyle mükellef olmadığına işaret etmez. Birinci ifadenin de bu şekilde anlaşılması gerekir. Ancak lafızların delaleti ve hitap yönleri hakkında bilgisi olmayan kimse farklı olanları aynı, aynı olanları ise farklı görür.

2) Tevrat, İbranice; İncil ise Aramice nazil olmuştur. Dedikleri doğru olsaydı Tevrat ahkamına tabi olmaları nedeniyle Hıristiyanların hepsi hatalı davranmış olurlardı. Onların bütün fırkaları bu dili, Yunanlıların talim yoluyla Arapça'yı öğrendikleri gibi biliyorlardı.¹² Bu açıdan bakıldığında bütün Kıptiler ve Habeşler, Tevrat ve İncil'e tabi oldukları için hataya düşmüşlerdir. Çünkü bu iki grup, İbrani ya da Rum [Yunan] değildi. Bu iki kitap Kıpt diline nakletilmez ve Arapça'ya çevrildiği gibi Kıpt diline çevrilmezse Kıpti, Habeş ve Rumlar Tevrat'tan; ve yine Kıpti ve Habeşler İncil'den hiçbir şey anlayamazlar. Çünkü onlar da bu dili Arapça gibi eğitim sayesinde öğrenmektedirler.

¹² Karâfi, burada onların bu dili doğuştan bilmediklerini sonradan öğrendiklerini ve dilin tüm inceliklerine vakıf olmadıklarını ifade etmektedir.

3) Peygamberin kendi kavminin peygamberi olduğu ve peygamberlerin Allah'ın yaratıkları arasındaki özel kimseler oldukları, kullarının en hayırlıları oldukları ve günahattan masum oldukları önermesi kabul edilecek olursa şunu ifade etmek gerekir. Peygamber, Yahudilerle savaşmıştır, Rum imparatoruna elçiler göndererek davet mektubu yollamıştır. Bu mektup, Rum beldesinde krallarının yanında günümüze kadar korunmuştur ve onlar bununla övünmüşlerdir. Yine Peygamber, Mısır kralı Mukavkıs ve İran kralı Kisra'ya mektup yazmıştır. O, sadık ve günah işlemeyen biridir. Kavminin peygamberi kabul edildiği gibi herkesin peygamberi olur. “Biz seni bütün insanlara gönderdik” (Sebe 28) ayeti, ona indirilenler cümlesindedir ve açık bir şekilde umumiyet ifade eder. Bu ifade peygamberin sadece kavmine gönderildiği şüphesini bertaraf eder. Hıristiyanlar onun kavmine ya da başkalarına yönelik risaletine inanmıyor olsalardı ‘Kitabınız risaletin tahsisini gerektiriyor’ iddiasında bulunmayıp ‘O zaman davanızın doğruluğunu bize açıklayın’ derlerdi. Onlar risaletin varlığına inanıyorlar ancak tahsisten vazgeçerek önceki ayette ifade edildiği üzere risaleti genelleştirmeleri gerekir.

[Onların şüphelerine delil olarak kullandıkları] “Ümmilere içlerinden bir peygamber gönderen O’dur” (Cum’a 2) ayetinin de bu şekilde değerlendirilmesi gerekir. Bu ifade peygamberin sadece onlara gönderildiği, başkalarına gönderilmediği anlamına gelmez. Nitekim Allah, ‘Mısır’a kendi içinden bir peygamber gönderdim’ demiş olsaydı bu ifade Mısır’a bu risaleti başka topluluklara da başka risalet gönderdim anlamında yorumlanamazdı.

“Ataları uyarılmamış bir toplumu uyarman için” (Yâsin 6) ayeti de böyle izah edilir. Yani bu ifade onun başka toplulukları uyarmakla sorumlu olmadığı anlamına gelmez. Bilakis, vahyi alan kişi [peygamber] arap toplumu içinde büyüdüğü için önceliği kendi toplumuna [Araplara] vermesi daha evladır. Çünkü [yetiştirdiği topluma] minnet duyması normaldir ve bu bağlamda onların hidayete ermesi diğer toplulukların kinden daha evladır.

Efendi, kölesine “seni elbise almaya gönderdim” demiş olsa

bu, onun kölesine yemek satın almasını [ya da başka görev verdiğiyle] emrettiğiyle çelişmez. Elbisenin hususiyetle zikredilmesi durumdan kaynaklanır. Yemeği söylemedi çünkü o anda maksat yiyecek değil. Akıllı insanlar daima sebebe bağlı olarak konuşurlar, sebebi tayin edilmemiş olanı zikretmezler. Şayet söylenen de söylenmeyen de bir gerçek bir vakıa ise risaleti de bu şekilde değerlendirmek gerekir. Maksat, Araplara yönelik minneti ortaya koymak olduğu için onlar dile getirildi. Aynı şekilde maksat İsrailoğullarının uyarılması ve irşat edilmesi olduğunda da [tahsisle] onlar zikredilmiştir. Yine Yahudi ve Hıristiyanlardan her birinin ayrı ayrı zikredildiği olmuştur. Kur'an'da onların zikredildiği yerlerde başkaları zikredilmemiştir. Bu hitabın doğası gereğidir. Bir cümlede Zeyd'in geçmesinin Amr'ı dışarıda bıraktığı hususuna cahil bile aldanmaz. "Önce en yakın akrabayı uyar" (Şuarâ 214) ayeti de bu bağlamda ele alınmalıdır. Bu ifade de başkalarının uyarılmayacağına dair bir işaret yoktur. Nitekim bir kimse bir başkasına 'çocuğunu terbiye et' demiş olsa bu kölesini terbiye etmesini istemediği anlamına gelmez. Bilakis bu, o anda konuşanın muradının çocuğun terbiyesi olduğuna delalet eder. Bu yüzden maksat onunla sınırlandırılmıştır. Belki de çocukla ilgili vasiyetini bitirdikten sonra 'köleni de terbiye et' diyecekti. Ona önem verdiği için vasiyetine çocukla başladı. Akıllı olan kimse ikinci ifadenin birinciyle çeliştiğini söylemez. Peygamberin kabilesine yakınlığı da bu şekilde değerlendirilmelidir. Peygamberin iyiliğine, ihsanına ve tehlikeden kurtarmasına en layık insanlar onlar oldukları için ifade onlara tahsis edilmiştir. Köle efendi olayında ifade ettiğimiz üzere "Önce en yakın akrabayı uyar" ayeti başkalarının kastedilmediği [yani uyarılmayacağı] anlamına gelmez.

Bu cümleler [ayetler] bizim dilimizin lafızlarıdır ve biz bu dili daha iyi biliyoruz. Peygamberimiz de bu dili konuşuyordu ve o, risaletini belli bir kavimle sınırlandırmadı ve böyle bir maksadı da olmadı. Bilakis, Rum, İran ve diğer milletlerin hepsini uyardı. Araplar da böyle anlamadı. Zamanının düşmanları da böyle anlamadı. Onlar böyle anlamış olsaydı onu aleyhte delil olarak kullarıydı. Aynı şekilde biz de böyle anlamıyoruz. Bu lafızları bu

şekilde ancak iyi duyamayan, iyi anlayamayan ve kötü cevap veren bu Hıristiyan böyle anlar. Doğruyu bulmak isteyen kişinin önü/yolu açıktır. Bu kimse ölmeden önce kurtuluşun sebebine sarılır ve yolunu kaybetmeden önce kurtuluşa ulaşır. Dünya hayatından sonra cennet ve cehennemden başka gidilecek bir yurt yoktur. Akıllı kişi için kurtuluştan daha önemli bir şey yoktur. O halde toprağa konulmadan önce onu elde etsin. Allah dilediğini/dileyeni hidayete erdirir.

Şüph: Kur'an'ı Kerim, İsa (AS) ve annesi Meryem'e tazimde bulunmuştur. Bizim görüşümüz ve itikadımız şudur ki iki din birdir, Müslümanlar bizi kafir olarak niteleyemez.¹³

Cevap: Bu şüpheye verilecek cevabın birkaç yönü bulunmaktadır.

1) Kur'an'ı Kerim'in, İsa ve Meryem'e tazimde bulunduğu konusunda tartışma yoktur. Hıristiyanlar, tazim nedeniyle kafir olmamışlardır. Bilakis ikisine Tanrı'nın inkarne olarak yeryüzüne geldiği, eş ve evlat edindiği şeklinde rabliğin yüceliğine uymayan başka işler nispet etmeleri nedeniyle kafir olmuşlardır. Allah kafirlerin söylediklerinden münezzehtir. Biz onların sözlerinin demagoji olduğuna inanıyoruz. Onların eleştirilen itikadı bu değildir. Evet, Kur'an'ı Kerim zikrettiğimiz fasit işlerle varit olsaydı –haşa- o zaman onların itikatları uygun olurdu. [Böyle olmadığına göre] Onların iddialarıyla itikatları arasında hiçbir ilişki yoktur.

2) Kur'an'ı Kerim hak olan itikadı ortaya koyar diye itiraf edilirse bu, Kur'an'ı Kerim'in hak olduğuna delildir. Muhakkak ki batıl hak olanı desteklemez. Bilakis hakkı teyit eden kesinlikle haktır. O halde Kur'an'ı Kerim, kesinlikle haktır. Yahudi din adamlarının ve Hıristiyan ruhbanlarının pek çoğunun Müslüman olmasının sebebi budur. Bu kimseler, peygamberin getirdiğini incelediler ve hal olarak inanmaya uygun buldular. Onun hak olduğuna kesin kanaat getirerek Müslüman oldular ve ona tabi oldular. Akıllı insanlar konuşanın kelamına itibar ederler. Onu hak olarak inandıklarına uygun bulurlarsa ona tabi olurlar, bulmazlarsa reddederler.

¹³ [Şüph 2, ss. 76-81].

3) Bu ayet, İslam'ın diğer din ve milletlerden üstün olduğuna kesin bir delildir. İslam, peygamberlerin hepsine ve indirilen kitapların tümüne tazimde bulunur. Müslüman, bütün peygamberlere karşı en yüce şekilde saygı gösterir. Ancak Hıristiyanlar, Hz Muhammed'i tekzipten kurtulamamışlardır. Böylece İslam'ın diğer dinler üzerindeki üstünlüğü ortaya çıkar. Hıristiyanların söylediklerinden onaylayacağımız bir şey olsaydı bu, İsa ve annesinin tazime layık ve değerli kişiler olduğu gerçeği olurdu. Hıristiyanların hak kabul ettiği bazı özelliklerini ve tazimde bulunulacak bazı diğer faziletlerini bilmemek tehlike oluşturmaz.

Hıristiyanlar ise, Hz Muhammed'e tazimi bütünüyle/temelden reddederler ve onu yalancılıkla ve Allah'ın izninin dışında kendi hevasıyla kan dökmeye cüretle itham ederler. Bunun büyük bir tehlike ve büyük bir günah olduğu aşikardır. Bu neticeden Müslümanların kesin olarak kurtulacağı, ötekilerin ise kesinlikle zarar ve tehlikede olacağı sonucu ortaya çıkar. O zaman her akıl sahibi insan Müslüman olmak için acele etsin ve esenlik içerisinde cennete girsin.

Şüph: Kur'an'ı Kerim'de İsa hakkında varit olan "Sana tabi olanları kıyamete kadar kafirlere üstün kılacağım" (Al-i İmran 55) ifadesi Hıristiyanların şüphelerine konu ettikleri ayetlerden biridir.¹⁴

Cevap: Ayette zikredilen ona tabi olanlar, onun Allah'ın oğlu olduğuna inanan ve sonraki Hıristiyanların yolundan giden Hıristiyanlar değildir. İnsanın birine tabi olması, tabi olduğu kişinin getirdiklerine uymasıdır... [Bu bağlamda] sonraki Hıristiyanların tabi olması hususu tartışma noktasıdır. Ayette ona tabi olanlardan kasıt havariler ve teslis inancı ortaya çıkmadan önce havarilere tabi olanlardır. Allah'ın dünya ve ahirette yücelttiği kimseler bunlardır. Biz onlardanız, onlar da bizden.¹⁵ Biz sonraki Hıristiyanlardan Havarilerin sahip olduğu inanca dönmelerini talep ediyoruz. Havariler, Allah'ın ruhlarını takdis ettiği, İsa ve diğer bütün peygamberlere inanan kimselerdi.

¹⁴ [Şüph 4, ss. 91-94].

¹⁵ Yani hepimiz İslam üzereyiz.

İsa (AS), Hz Muhammed'in gelişini Hıristiyanlara müjdelemiştir. Bu kitabın son bölümünde beşâir konusunu açıkladık. Bu bölümde konuya vakıf olacaksınız. Onlar, iman etmek için Hz Muhammed'in gelişini bekliyorlardı. Nitekim Hz Muhammed ortaya çıktığında Necranlı 40 Rahip ona geldi ve onu (ve öğretisini) inceledi. Alametlerini görür görmez, inceler incelemeyen onun müjdeleyen kişi olduğunu anladılar ve hemen o anda ona iman ettiler. İşte ona tabi olanlar ve Allah tarafından yüceltilenler bunlardır. Şu Hıristiyanlar ise kafirlerle beraber onu inkar eden kimselerdir. Onlar, beşer sıfatlarından münezze olan vacibul vücud Allah'a eş ve çocuk nispet etmek suretiyle İsa'yı rabliğin hürmetini yok etmeye sebep kıldılar. Kur'an'ı Kerim'de bu hususla ilgili şöyle buyurulmuştur: "Ey Meryemoğlu İsa! İnsanlara 'Beni ve anamı Allah'tan başka iki Tanrı edinin' diye sen mi söyledin?" (Mâide 116). İsa, Allah'a karşı küfre ve onun celalinin yüceliğini ortadan kaldırmaya vesile kılındığı için utancından dolayı 40 sene susmuştur. Allah'ın seçkin kulları kendilerinin bir etkisi ve katkısı olmasa bile Allah'ın saygınlığının yok olmasına vesile kıldıklarını öğrendiklerinde acı çeker ve utanırlar. Düşünün! bir dahli olmadığı halde üzülen ve acı çeken kişinin bir de etkisi olsa durumu nasıl olurdu? İnsanların ileri gelenleri ve liderleriyle ilişki kuran, güçlü akla ve Hıristiyanların tabiatından farklı olarak düzgün bir fitrata sahip olan kişi bu durumu idrak eder. Hz İsa'yı bu Hıristiyanların üzdüğü kadar hiç kimse üzmez.

Şüphe: Hıristiyanlar, şu iki ayeti delil göstererek Kur'an'ı Kerim'in Ehli Kitabı övdüğünü savunurlar.¹⁶

"De ki: Ey kafirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Siz de benim taptıklarınıza tapmıyorsunuz. Ben de sizin taptıklarınıza asla tapacak değilim. Evet siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır" (Kâfirun 1-6). "İçlerinden zulmedenler hariç Ehli Kitapla en güzel şekilde mücadele edin" (Ankebut 46)

¹⁶ [Şüphe 7, ss. 123-127].

[Hıristiyanlar] ayette ifade edilen zalimlerin buzağıya tapan ve peygamberlerini öldüren Yahudiler olduğunu iddia ederler.

Ayetin devamı “Deyin ki bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim tanrımız da sizin tanrınız da birdir ve biz ona teslim olanlarız” şeklindedir. “Ona teslim olun” buyurulmamıştır.

Bir diğer ayette “İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olanlar da ‘biz Hıristiyanlarız’ diyenleri bulacaksınız. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar” (Mâide 82) denilir. Hıristiyanlar, “Kur’an bizi güzel sıfatlarla ve övgüyle zikretmiştir, ‘şirk koşanlar’ ifadesiyle bizi müşriklerden ayırmış; ‘Şüphesiz iman edenler; yani Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sabiilerden Allah’a ve ahiret gününe inanıp Salih amel işleyenler için rableri katında mükafatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur, onlar üzüntü çekmeyeceklerdir’ ayetiyle ise diğer ehli kitapla denk tutmuştur” (Bakara 62) diye savunurlar.

Cevap: “De ki: Ey kafirler! Ben sizin taptıklarınıza tapmam. Siz de benim taptıklarınıza tapmıyorsunuz. Ben de sizin taptıklarınıza asla tapacak değilim. Evet siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır” ayetinin manası şu şekildedir. Kureyş, Hz peygambere ‘sen bizim bütün ilahlarımıza kulluk et biz de senin ilahına kulluk edelim’ diye teklif edince Allah, ona zikredilen ayetle karşılık vermesini emretmiştir. Ayetten murad, Hıristiyanlar değildir. Ayetten murad edilen Hıristiyanlar olsaydı bile bu onlara fayda sağlamaz. Çünkü “sizin dininiz size, benim dinim de banadır” ayeti ayrışma ve mütareke ifade eder. Allah Teala, nebisi Muhammed’den hidayeti isteyenleri hidayete ulaştırmak için ilk olarak irşat ve açıklama yöntemini kullanmasını emretmiştir. İslam güçlendiği zaman ise “Ey peygamber! Kafirlerle ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacağı yer cehennemdir. O, gidilecek ne kötü yerdir” (Tahrim 9) ayeti ile savaş emredilmiştir. Alimler, bu ayetin yirmi küsur ayeti neshettiğini söylemiştir. “Sizin dininiz size, benim dinim de bana-

dır”, “Siz doğru yolda olunca sapkın kimse size zarar veremez” (Maide 105), “Onların üzerinde bir zorba değilsin” (Ğaşıye 22) neshedilen ayetlerdendir. ‘Öğüt ver’ şeklindeki mütareke ve kısıtlama, metruk olan dinin sahih olduğu anlamına gelmez. “Ehli Kitapla en güzel şekilde mücadele edin” ayetine gelince bu ayet, Hıristiyanların batıl üzere olduklarına delildir. Şayet onlar hak üzere olsalardı onlarla mücadele etmemiz gerekmezdi. Ayet, onların iddialarının tersi bir duruma delalet eder. “İçlerinden zulmedenler hariç” ifadesinden murad ise tuğyana düşenlerdir. Ayet her grubun irşadını ifade etmemiştir ve ayet Yahudilerle sınırlandıramaz.

Allah, Ehli Kitaba indirilene inanmamızı emretti. Fakat bu indirilen nerede? Allah’a yemin olsun ki onun varlığı, anka kuşunun varlığından bile daha ulaşılmaz. Onun varlığı problemini İncillerin tenakuzu bölümünde açıklamıştık.

“Biz ona teslim olanlarız” ifadesine gelince o, bize hastır. Allah, o konuda ona tabi olduğumuzu ifade edelim diye böyle söylememizi emretti. Bu ifade, onların iddialarının aksine İslam’la emrolunduklarına delalet eder. Şayet bu onlara yönelik bir emir olmamış olsaydı bile bu ayetten başka ayetlerle kendilerine emredilirdi. Tıpkı şu ayetlerde olduğu üzere. “(Resulum) de ki: Ey ehli kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz. Allah’tan başkasına tapmayalım; O’na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah’ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse işte o zaman ‘şahit olun ki biz Müslümanlarız’ deyiniz” (Al-i İmran 64). “De ki: Ey ehli kitap! Dininizde haksız yere haddi aşmayın” (Maide 77).

Sevgi yönünden [Müslümanlara] yakınlık ve mütevazilikle övüldükleri önermesi doğrudur. Lakin bu durum, ebedi olarak cehennemde kalmalarına ve Allah’ın gazabını hak etmelerine mani değildir. Çünkü tıpkı kişinin cesaret, zariflik, letafet ve akıl üstünlüğü gibi sıfatlara rağmen küfürde olabileceği gibi güzel huylar ve kazanılan edep de küfür ile birlikte olabilir. Dolayısıyla bazı açılardan övülmeleri onların dininin doğru olduğunu göstermez.

Müşriklerden ayrı tutulmalarına gelince ayetteki şirkten kasıt, putlara tapma şirkidir; Oğul'a ibadet ve teslise inanma şirki değildir. Bunun sebebi şudur: Onlar teslise inanmakla birlikte 'üç birdir' derler. Hıristiyanlar, çeşitli yollara başvurarak aslında bir tanrıya inandıklarını savunur ve şöyle söylerler: Biz yalnız Allah'a ibadet ediyoruz; O, Mesih'tir. Mesih'e ibadet ediyoruz; Mesih, Allah'tır. Oysa Allah, onların söylediklerinden münezzehtir.

Kısaca onların tevhid inancı budur. Sonra onlar aksine 'Allah, üçün üçüdür' derler. Putlara tapanlar çeşitli ilahlara taptıklarını açık bir şekilde ifade ederler. Onlardan hiçbiri putların Allah olduğunu söylemez. Onlar "şirk" adını Hıristiyanlardan daha çok hak ediyorlar. Hıristiyanlar ise Allah'ın bazı yarattıklarını [İsa] onun yerine koydukları için "küfür" adını daha çok hak etmişlerdir. Onlar Allah'a ibadet ettiler bu mahluka da ibadet ettiler. Böylece Allah'tan başkasına ibadet etme konusunda putperestlerle ortak oldular. Hatta üç birdir demekle ve Allah'a eş ve çocuk isnat etmekle onlardan daha ileri gittiler. Allah'ın her gruba özel isim takması onlara fayda sağlamaz. Farklı isimler almaları uygun olan yönleri itibariyle dil açısından dır. Yoksa bu, onların sahip olduğu inancı onaylamak anlamına gelmez.

Şüph: Hıristiyanlar, şu ayete dayanarak Allah'ın kendilerine faydalanacakları bir şey vermesinin kendilerine övgü olduğunu savundular.¹⁷ "Meryem oğlu İsa şöyle dedi: Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir mucize olsun. Bizi rızıklandır, zaten sen rızık verenlerin en hayırlısısın. Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkar ederse kainatta hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim" (Mâide 117-115). (Hıristiyanlara göre) sofrayı, kutsal olana yaklaşmak anlamına gelir.

Cevap: Yaklaştıkları şey bir yeri ürünü [dünyevi bir meta] olduğu halde Hıristiyanların gökten indirilen bir sofrayla Allah'a yaklaştıklarını iddia etmeleri garip hususlardan biridir. Sofra nerde ya-

kınlaşma nerde! Her türlü rezillikten Allah'a sığınırım. Bilakis bu ayetin manası şöyledir. Yüce Allah [sofra göndermek suretiyle] sünnetini icra etmiştir. Allah, kullarını iman etmeye zorlayan bir delil gönderdiğinde kulun şüphe duyması mümkün değildir. Delil güçlü bir şekilde ortaya çıktıktan sonra inanmayan kimse için hemen azap gelir. Tıpkı Allah'ın taştan deve çıkardığı Salih peygamberin kavmi gibi. İman etmediler ve onlar için hemen azap geldi.

Üzerinde balık ve ekmek olduğu halde gökten inen sofranın maddesel bir yapısı vardı. Bu sofradan Allah'ın sayısız mahlukatı arasından çok az kişi rızıklandı. Allah onlara yemelerini ama saklamamalarını emretmişti. Ancak onlar Allah'ın emrine uymadılar ve sakladılar. Allah da onları yok etti. Gökten softanın inmesi kayadan devenin çıkması gibidir. Allah, sofrayı indirdikten sonra inanmayanları hemen gelecek azapla uyarmıştır. Yoksa sofranın Hıristiyanların iddia ettiği gibi Allah'a yakınlık ile ilişkisi yoktur. Bilakis sofraya büyük bir mucize ve sıra dışı bir iştir. Yakınlaşma ise olağan bir iştir. Yakınlaşmada kesin mucizelere ait bir özellik yoktur. Azgınlık ve sapkınlık olmasaydı Hıristiyanlar kapıları şaşırmasdı [yani bu tür boş iddialarda bulunmazdı].

Şüphe: Hıristiyanlar, 'bize gönderilmeyen ve kendi dilimizle de kitabına vakıf olmadığımız bir peygambere tabi olmamızı istemesi Allah'ın adaletine uymaz' diye iddia etmişlerdir.¹⁸

Cevap: Şayet Hz Peygamber onlara gönderilmediyse Rumların meliki Heraklius'a, Kıpti emiri Mukavkıs'a İslam'a davet mektuplarını kim mektup yazdı. Şayet peygamber onlara gönderilmemiş olsaydı bugüne kadar altı asır onlarla mücadele edilir miydi? Açık olan bir konuda delile muhtaç olan zihinlere hiçbir şey girmez.

Şüphe: Hıristiyanlar şöyle derler: Kur'an'ın bir kısmını delil almamız diğer kısmını da almamızı gerektirmez. 100 dinar borcu olan bir kimse alacaklı kişiye borcunu ödediğini ifade eden bir mektup gönderse bu durum, alacaklıya fayda sağlamaz.¹⁹

¹⁸ [Şüphe 10, ss. 135-136].

¹⁹ [Şüphe 12, s. 150].

Cevap: Bize göre bu, doğru bir örnek değildir. Şayet borçlunun mektubu borç aldığını ve ödediğini gösteren bir belge içeriyorsa bu alacaklıya fayda sağlar. Ödediğini gösteren belge olmadan sadece borç alındığını ifade ediyorsa bu mektup alacaklıya fayda sağlamaz. Konumuza dönecek olursak Kur'an'ın sıhhati Hz Peygamberin ismet sıfatını gösteren bir mucizedir. İsmet sıfatına sahip yani masum olan kimsenin ise söylediklerinin hepsi hak, doğrudur.²⁰ [Hıristiyanların örneği ile ifade edilecek olursa] bu husus, içinde borcun alındığı ve ödendiğini gösteren bir belge içeren mektup gibidir.

Şüphe: Hıristiyanlar şöyle derler: Müslümanlar Oğul, Kutsal Ruh ve uknumlar sizin çok tanrıya inandığınızı gösterir derlerse muhakkak ki Tanrı üç varlıktan mürekkeptir deriz. Müslümanlar, siz hem bu üçüne tek Tanrı olarak inandığınızı hem de oğula inandığınızı söylüyorsunuz [Yani bunlar iki ayrı varlık olmuyor mu?] derlerse biz de onlara şöyle deriz. Bu, Allah'ın eli, gözü ve diğer nispet edilen hususlar gibi müteşâbih bir husustur. Siz inanmasanız bile bu hususlar tecsim fikrini gündeme getirir.²¹

Cevap: (Baba, Oğul ve Kutsal Ruh kavramları Allah'ın bildirdiği kelimeler değildir.) Müslümanlar bu kelimeleri, onlar tevatüren sabit olduktan sonra kullanmışlardır. Oysa Kur'an'da geçen Allah'ın eli vb tabirler kesin olarak malumdur ve Allah, bize bu ayetleri okumamızı emretmiştir. Bu ayetler kulları için imtihan vesilesidir. Dileyenin sapkınılığını, hidayete eren kişinin ise sevabını artırır. Onlar, çok yönlü yorucu bir araştırmadan sonra hidayete erdiler. Allah, kesin yorum yapılamayacak bir konuda kesin yorumlarda buldukları için sapkılarının azabını artırır. Müslümanlar, bunu [İsa'nın kabirden dirildiğini duyuran] İncil'deki gibi tek bir kadından nakletmemişlerdir. Bilakis Müslümanlar az sayıyla

²⁰ Karafi, burada delil olarak kullandıklarına göre Hıristiyanların Kur'an'ı kabul ettiğine işaret etmekte, ancak bir bölümünün alınıp diğer bölümün delil olarak kullanılmamasını ise eleştirmektedir. Sahih kabul edilip delil kullanılan bir kitabın bir bölümünün delil olarak kullanılıp diğer bölümünün terk edilmesi elbette mantıklı bir tavır değildir. Karafi, bu tavrı onların temsilinden hareketle eleştirmektedir.

²¹ [Şüphe 13, ss. 150-152].

yetinmediler, Yalan söylemesi mümkün olmayan toplulukların nakliyle [tevatüren] bildirdiler. Böylece Allah'ın onlara bildirdiği şeylerin hak olduğunu gördüklerinde onu nakletmişlerdir.

Hıristiyanlar, rabbin niteliklerine ilaveten uknumlar ve cevher gibi ürettikleri bazı terimleri Allah için kullandılar ve bunları kesin delil sahibi olmadıkları halde naklettiler. Onlar böylelikle Allah'a asi olmuşlardır. Kati deliller gösteremedikleri gibi katî rivayetler de gösterememişlerdir. İncillerden Hz İsa'ya dayanan bir senetle gelen bir rivayet göstermeleri istense kesin bir rivayet ortaya koyma hususunda bile aciz kalırlar. Hz İsa'ya kadar senedi sağlam bir şekilde giden bir rivayet İncillerde asla bulamazsın. Oysa Müslümanların edebiyat ve diğer kitaplarında bile söyleyenin zikredilmediği/belli olmadığı çok az kitap vardır. İki millet ve iki din arasındaki farkı varın siz düşünün. Müslümanlar her şeyi kayıt altına almış; Hıristiyanlar ise her şeyi ihmal etmişlerdir. Durum böyleyken hala bir dayanakları olduğuna inanıyorlar.

Şüphe: Hıristiyanlar, şöyle iddia ederler: Müslümanlar Allah hakkında cevher kavramını kullanmamızı tenkit ederler. Oysa bu kötü bir şey değildir. Çünkü varlıklar cevher ve arazlardan oluşur. Varlıklar ya varlığı için başkasına muhtaç değildir, o cevherdir; ya da varlığı başkasına bağlıdır, o da arazdır. Varlığı kendinden olan ya da varlığı başkasına bağlı olan şeklindeki ifadelerimizde bir orta yol [üçüncü husus] yoktur. Allah'ın araz olması da imkansızdır. Bu iki ihtimalden biri olacağına göre Allah için cevher terimini kullanmak daha uygundur.

Müslümanlar ise, cevherin araz kabul ettiğini ve yer işgal ettiğini, Allah için cevher kavramını kullanmanın imkansız olduğunu savunurlar. Halbuki böyle değildir. Bilakis yer işgal eden ve araz kabul eden, yoğunluğu olan [maddi] cevherdir. Işık, nefis ve akıl gibi hafif cevher, yer işgal etmez, araz da kabul etmez.²²

Cevap: Bize göre bu, cevher ve araz hakkında bilgisi olmayan birinin kelimeleridir. Bu Hıristiyan'ın herhangi bir ilimden de anladığı yok. Bu zaten Hıristiyanların özelliğidir. Varlığı için başkasına

²² [Şüphe 14, ss. 152-154].

muhtaç olan mümkün şeydir. Varlığı için başkasına muhtaç olmayan ise varlığı zorunlu olan [vacibu'l-vücut]dur. Bu, "vacib" ve "mümkün"ün izahıdır, cevher ve arazın değil. Bu ikisi ayrı şeylerdir. Cevher ve araz, varlığı için başkasına ihtiyaç duyan şeyin kısımlarındandır. Şimdi bu hususların izahını Hıristiyanlara bağışlayalım/yapalım.

Cevher, bölünme kabul etmeyen, kendi varlığıyla yer işgal eden şeydir. Araz ise cevhere bağlı olarak yer işgal eder. "Bölünme kabul etmez" sözümüz, onu cisimden ayırmak içindir. Çünkü o, bölünme kabul eder. Cisim de kendi varlığıyla yer işgal eder ve bölünme kabul eder. Araz ise, cevhere muhtaç olan bir manadır. Varlığında muhtaç olup olmamaya ilgisi yoktur. Bilakis arazın da cevherin de varlığı Allah'tandır.

Bu hususlar anlaşıldıysa Allah için cevher lafzını kullanma konusunda Hıristiyanların hatası ve cevher ve araz konusundaki açıklamalarının yanlışlığı aşikar olmuştur. Araz kabul eden, yer işgal eden varlığın cevher olmaması gerekir. Çünkü onun varlığı Allah'a bağlıdır. Allah ise cevheri ve diğerlerini yaratandır.

Hıristiyanların hafif/soyut cevher yer işgal etmez, araz kabul etmez diyerek nefis, akıl ve ışığı örnek göstermeleri ise acayip şeylerdendir. Nefis, yer işgal eder, arazları da mevcuttur. Çünkü onun üzerine bina edilen ilimler, zanlar, itikatlar, elemeler, lezzetler onun arazlarıdır. Bunların hepsi nefse ait arazlardır. Fakat şu Hıristiyan arazın hakikatini bilmez ve böylece nefsin araz olmadığını iddia eder. Akıl da böyledir. Onunla fikir, bilgi, ilim vb hususlar üretilir. O da arazdır. Işığa gelince o, arazdır, varlığı havaya bağlıdır. Şu Hıristiyan'a bak! Cevher olmayan bir şeyin cevher olduğuna inanıp bir de örnek olarak veriyor.

Hıristiyanların zaten bütün işleri gariptir. Onlar doğru bir şeye sahip olsalar bu bile gariptir.

